

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-1-7>

УДК 159.923.5

Валерій ІВАНОВ

здобувач PhD,

Балтський педагогічний фаховий коледж

<https://orcid.org/0000-0002-8200-5045>

e-mail: larionuch@ukr.net

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПЛАНІВ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

У статті презентовано результати експериментального дослідження формування професійних планів у студентів педагогічних коледжів. Зазначається, що дослідження професійних планів складають стратегію соціальної поведінки людини в усіх багатоманітних сферах життєдіяльності – набуття певного соціального статусу, оволодіння певним рівнем освіти, тією чи іншою професією, побудови кар'єри, певного різновиду міграції і входження у певне соціальне середовище. За результатами формувального експерименту зафіксовано статистично значущі позитивні зрушення, які відбулись після застосування визначених в авторській програмі сукупності методик і процедур, об'єднаних у межах просвітницько-розвивальної тренінгової роботи, що забезпечують цілеспрямований вплив на структурні елементи функціонально-психологічної моделі професійного планування педагогічної діяльності.

Ключові слова: формування; професійні плани; тренінгова робота; професійне планування; педагогічна діяльність; професійний розвиток; професійна активність; професійна кар'єра.

Valery IVANOV

Balta's Pedagogical College

AN EXPERIMENTAL STUDY OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL PLANS OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL COLLEGES

The article presents the results of an experimental study of the formation of professional plans among students of pedagogical colleges. It is noted that the study of professional plans constitutes a strategy of human social behaviour in all diverse spheres of life. They relate to the acquisition of a certain social status, mastering a certain level of education in a particular profession, moving up certain stages of the social hierarchy (building a career), a certain type of migration and entering a certain social environment, as well as choosing friends, getting married, starting a family. According to the results of the formative experiment, statistically significant positive changes were recorded after the application of the set of methods and procedures defined in the author's programme, combined within the framework of educational and developmental training work, which provide a targeted impact on the structural elements of the functional and psychological model of professional planning of pedagogical activity. At the same time, the functional-psychological model of professional planning is understood as a targeted impact on the personal structural components of professional planning

(reflective, motivational, operational) with the aim of forming an internal psychological position that recognises the positive direction of the student's perceptions of himself/herself as a subject of the professional path, able to overcome typical difficulties and barriers of pedagogical activity with the help of his/her own personal experience and resources, development of skills of self-directedness of professional development problems and readiness to overcome them, skills of pedagogical organisation of own professional activity in the projected conditions of professional career realisation.

Keywords: formation; professional plans; training work; professional planning; pedagogical activity; professional development; professional activity; professional career.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Дослідження професійних планів складають стратегію соціальної поведінки людини в усіх багатоманітних сферах життєдіяльності. Вони стосуються надбання певного соціального статусу, оволодіння певним рівнем освіти тією чи іншою професією, просування певними шаблями соціальної ієрархії (побудова кар'єри) певного різновиду міграції і входження в певне соціальне середовище, а також вибору друзів, одруження, створення сім'ї. Наскрізною лінією професійних планів в усі часи були і залишаються дві різні стратегії: поперше, відтворення соціального статусу, життєвої долі своїх батьків, оточуючого соціального середовища, по-друге, їх часткова чи докорінна зміна.

Аналіз досліджень та публікацій

Аналіз наукових досліджень засвідчив постійний інтерес професійної спільноти до участі у дискурсі, пов'язаному із генезою та подальшим розвитком професійних планів індивіда на різних етапах його онтогенезу [3; 6], у т.ч. в процесі дорослішання у підлітковому та юнацькому віці [4], та й надалі – на стадії зрілості [1]. На вибірках підлітків та юнаків досліджувався обопільний зв'язок кар'єрної адаптивності із саморегуляцією поведінки людини [5], прогностичний характер усвідомленої саморегуляції в аспекті кар'єрної адаптивності особистості [2].

Формулювання цілей статті

Мета статті: презентація результатів експериментального дослідження формування професійних планів у студентів педагогічних коледжів.

Виклад основного матеріалу

На формування професійних планів різним чином впливають здібності (рівень успішності) студентів і матеріальний стан їхньої

родини. Чим вище успішність, тим більшою мірою визначено професійні плани, якщо у тих хто, має вищі бали, ці плани визначились у 94,4% респондентів, то у тих, хто має переважно низькі, вони становили 72,9%. Плани отримання вищої освіти притаманні 84,3% студентів, що вчаться успішно, та 17,0% тих, які навчаються задовільно. У здобувачів, слабких у навчанні, вищий рівень орієнтації на середню спеціальну освіту (37,3%), тоді як серед тих, хто вчиться добре, орієнтація на вступ до ЗВО становить лише 10,5%.

Організація дослідження почалася з ретельного вибору методологічних механізмів, було опрацьовано великий обсяг науково-теоретичної літератури, складено план дослідницької роботи, з'ясовано предмет, об'єкт, завдання дослідження. Методи тематики роботи докорінно розкривають наміри студентів і дозволяють їм формувати реальні професійні плани щодо майбутнього професійного життя.

Підбір експериментальних та контрольних груп, що брали участь у формувальному експерименті, було здійснено з метою, по-перше, якомога більше та широко розкрити тему дослідження та перевірити ефективність розробленої програми, по-друге, задля виконання завдань дослідження.

Загалом групи склалися таким чином. Експериментальна група: КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж», 3 курс, 50 осіб віком 17-18 років, серед яких 19 юнаків та 31 юнок; Нікопольський педагогічний фаховий коледж, 40 осіб віком 17-18 років, серед яких 17 юнаків і 23 юнок. Соціальний стан 80% студентів є задовільним, успішність у навчанні – на середньому рівні. Рівень згуртованості можна характеризувати як середній.

Контрольна група: КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж», 4 курс, 130 осіб, вік 18-20 років, серед яких 34 юнаків та 96 юнок, матеріально-соціальний стан усіх груп характеризується як задовільний. Успішність у навчанні – на середньому рівні. Згуртованість – середній рівень. Нікопольський педагогічний фаховий коледж – 90 осіб віком 17-18 років, серед яких 17 юнаків та 73 юнок. Соціальний стан 80% студентів задовільний, успішність у навчанні – на середньому рівні. Рівень згуртованості характеризується як середній.

Підхід до опису особових особливостей припускає одночасне виокремлення рис і типів особистості. Кожен чинник опитувальника є групою тісно пов'язаних ознак, що описують окремий самостійний аспект (межу) особистості, і є інтегральним показником узагальнювальної інформації, що міститься у конкретній групі ознак. Усі чинники за своїм змістом є полярними (недружня замкнутість – доброзичлива товариськість, соромливість – сміливість у спілкуванні і

т. п.). Особливий інтерес при цьому представлятимуть крайні, полярні значення за кожним чинником. Наприклад, чинник А характеризує таку особливість особистості, як динаміка емоційних переживань. Для високих значень чинника характерними є багатство і яскравість емоційних проявів. Ці люди є комунікабельними, активними у встановленні контактів, люблять працювати у колективі. На протилежному полюсі мають значення такі риси, як емоційна холодність, відгородженість, відчуженість. Особи, яким властиві такі особливості, навпаки, люблять працювати одні, уникають колективних заходів.

Використовувались нами «Анкета для виявлення особистого професійного плану» та «Опитування професійної готовності (ОПГ)». Мета: з'ясування та виявлення рівня готовності випускників коледжів щодо майбутнього життя, з'ясування рівня сформованості професійного плану, мотивів вибору професії та професійної готовності особистості.

Для оцінки професійної готовності на основі аналізу потреб людини різних по характеру видів діяльності використовується опитувальник (ОПГ). В основу цієї методики покладено схему класифікації професій, за цією класифікацією професії поділяються за предметом труда: «людина – природа», «людина – техніка», «людина – людина», «людина – знакова система», «людина – художній образ».

Студентам пропонується відповісти на 50 запитань, кожне з питань оцінюється ще за трьома балами, тобто кожне питання має ще три питання: Наскільки добре ви вмієте виконувати те, що написано у запитанні? Які виникають почуття, коли ви виконуєте цю роботу? Хотіли б ви, щоб описані у питанні дії було включено до майбутньої праці?

Аналізуючи методику, потрібно підрахувати кількість балів за кожним стовпцем та отримати інформацію щодо рівня готовності роботи у тій чи іншій сфері діяльності.

Анкета «Мої професійні плани». Ця методика призначена для виявлення рівня сформованості професійних планів. Анкета диференціює компоненти планів за трьома рівнями - високий середній та низький рівні. Крім цього, анкета дозволяє визначити коло професій, на які орієнтуються та які обирають опитанти, визначаючи професій. Анкета складається із п'яти запитань, кожне з яких належить до певного компоненту професійного плану: емоційний компонент – 2 питання, когнітивний компонент – 1 питання, поведінковий компонент – 2 питання.

Обробка результатів: емоційний компонент: високий рівень (3 бали) – емоційна привабливість; середній рівень (2 бали) – декілька професій; низький рівень (1 бал) – важко відповісти. Когнітивний компонент: оцінка особливостей професій за 5 бальною шкалою, максимальний бал 40. Високий рівень (3 бали) – 28-40 сирих балів; середній рівень (2 бали) – 14-27 сирих бали; низький рівень (1 бал) від 1 до 13 сирих балів. Поведінковий компонент: високий рівень (3 бали) – чітка відповідь; середній рівень (2 бали) – незнання дій; низький рівень (1 бал) – дії не орієнтовані на опанування обраної професії.

Загальний рівень сформованості професійних планів визначається за трьома рівнями: високий, середній, низький. Виходячи із цього, можна зробити висновки і виокремити ті сфери діяльності, які випускники вважають дуже привабливими, це сфери «людина – техніка», «людина – знакова система», «людина – людина». Зокрема, студенти 3 та 4 курсів КЗ «БПФК» обрали такі сфери (рис 1).

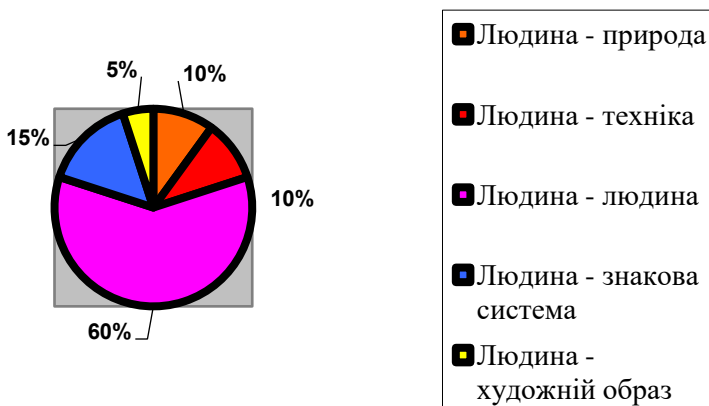

Рис. 1. Результати вибору студентів БПФК

А студенти 3-го і 4-го курсів НПФК та ЗПФК обрали такі сфери (рис. 2):

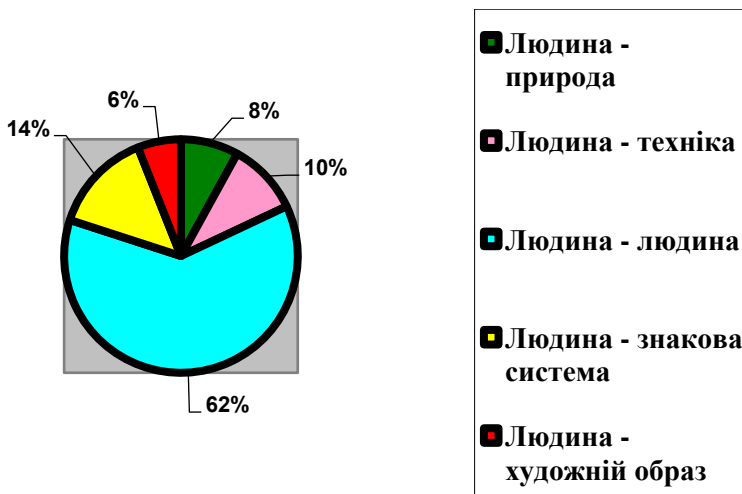

Рис. 2. Результати вибору студентів 3-го і 4-го курсів НПФК та ЗПФК

Враховуючи гендерні особливості, бачимо дуже великі розбіжності у виборі сфер діяльності, так юнаки 3 курсу надають переваги у більшій мірі сфері «людина – техніка» – 35%, а юнки – лише 28%, сфера «Людина – знакова система», навпаки, юнаки - 24%, а юнки – 33%, сфера «людина – людина» – юнаки – 16%, юнки 21%, сфера «людина – природа» – юнаки - 18%, юнки – лише 6%, сфера «людина – художній образ» – юнаки - 7%, а юнки – 12%.

Гендерні особливості випускників 4-го курсу є такими: сфера «людина – техніка» – юнаки – 49%, а юнки – лише 20%, сфера «людина – знакова система» – юнаки – 21%, юнки – 30%, сфера «людина – людина» – юнаки – 18%, юнки – 21%, сфера «людина – художній образ» – юнаки – 4%, юнки – 17%, сфера «людина – природа» – юнаки – 8%, а юнки – 12%.

Надійність цих результатів підтверджується двома методиками за виявленням рейтингу престижних професій, зокрема методика «Мої професійні плани» дозволяє виявити компоненти сформованості професійних планів, та дізнатися рівень їхньої сформованості, тобто отримавши середній показник, можна говорити про майбутні рівні сформованості студентів 3-го курсу (рис. 3).

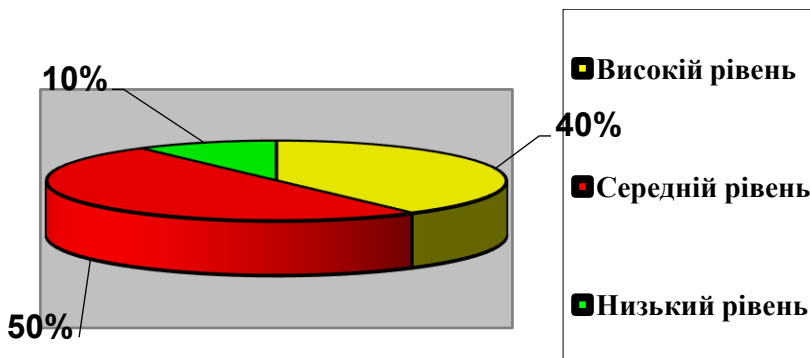

Рис. 3. Прогнозовані рівні сформованості професійних планів у студентів 3-го курсу

3-й і 4-й курси НПФК ЗПФК мають такі показники (рис. 4).

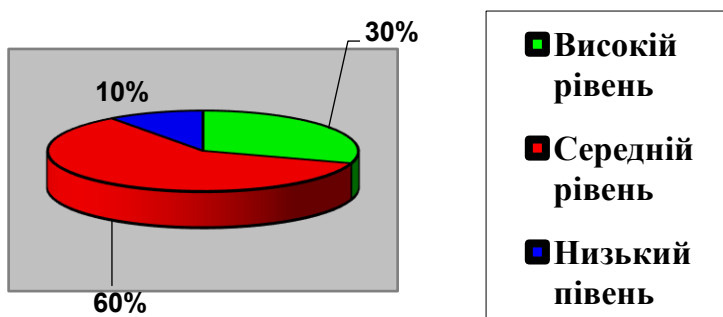

Рис. 4. Прогнозовані рівні сформованості професійних планів у студентів 3-го і 4-го курсів НПФК ЗПФК

Таким чином, проведене експериментальне дослідження дозволило виявити такі аспекти динаміки професійного планування та педагогічного самовизначення. Загальний рівень розвитку функціонально-психологічної структури, яка визначає здатність ефективного професійного планування майбутньої професійної діяльності, зростає, під час якого проявляється розподіл рівнів виразності у загальній структурі окремих особистісних компонентів. Цей факт свідчить про опосередкований вплив професійної педагогічної діяльності на розвиток адекватності професійних уявлень про себе і

педагогічної професії, практичних навичок планування і реалізації проєктувальних дій і дій планування у відношенні власного професійного педагогічного майбутнього. Разом з тим, рівень деталізованості та обґрунтованості професійної педагогічної перспективи залишається низьким. У загальній динаміці професійного педагогічного розвитку виявлено етапи, які характеризують особливу проблемну насиченість, що проявляє підвищену потребу у професійному плануванні майбутньої педагогічної діяльності, а, отже, що вимагають їхнього спеціального профорієнтаційного психологічного супроводу. Показано, що на осмисленість вибору і ставлення до професії педагога, бажання продовжувати розвиватися у системі освіти впливають характеристики та умови, які більшою мірою пов'язані з актуальною мотивацією студентів тих або інших соціальних груп. Неузгодженість мотивів певними групами умов із найбільш актуальних мотивів і цілями студентів формує або підсилює проблемність цієї ситуації, активізуючи внутрішні особистісні процеси професійного планування.

Конкретними показниками дослідження ефективності формуального експерименту є: усвідомленість і змістовність професійного Я-образу студентів педагогічних коледжів; динаміка розвитку професійної самооцінки; змістовність цілей і мотивів професійно-особистісного розвитку; динаміка особистісних мотиваційних обґрунтувань вибору професії і професійного педагогічного розвитку; прагнення до формування самостійного вибору; задоволеність студентами змінами, що відбулися з ними у період участі в експерименті, рівень оволодіння теоретичними та практичними навичками узгодження цілей і засобів їхнього досягнення.

Результативність формуального експерименту припускала її оцінку із врахуванням смислових критеріїв, що характеризують сформованість внутрішньо-особистісних компонентів функціонально-психологічної моделі професійного планування:

– критерій інформованості, що припускає знання студентом змістовних аспектів самовизначального ресурсу, умов педагогічної діяльності, якостей своєї особистості, стану власного здоров'я і фізичного розвитку, вимог різних педагогічних спеціальностей до перерахованих вище якостей та індивідуально-психологічних особливостей студента;

– критерій мотиваційний, що припускає представленість у структурі мотивації студента специфічних потреб (мотивів, цілей і цінностей), які відображають свідоме-позитивне ставлення до

педагогічної діяльності, праці взагалі, конструктивну спрямованість взаємодії із суб'єктами педагогічної діяльності;

– критерій діяльнісний, що припускає оволодіння студента необхідними практичними вміннями і навичками самостійного розпізнавання підстав для самостійної активності, наявності і специфіки проблемної педагогічної ситуації, важливості усвідомленого самостійного вибору, проявів умінь узгодження далеких і найближчих цілей зі способами та засобами їхнього досягнення, практичних умінь використовувати внутрішньоособисті і зовнішньо-ресурсні можливості для їхнього досягнення, наявності і якості індивідуального професійного плану подальшого життя та професійного розвитку;

– критерій емоційно-вольовий, що припускає сформованість практичних навичок індивідуальної психічної саморегуляції і самоуправління поведінкою у складних педагогічних ситуаціях, що характеризуються невизначеністю соціально-професійного контексту.

Методичними засобами розвитку критеріїв функціонально-психологічної моделі формування професійного плану студента в експерименті є інформаційний комплекс. Цей вид просвітницько-розвивальної роботи було орієнтовано на формування у студентів інформаційної основи, що створює найбільш повне уявлення про світ педагогічних професій, особливості педагогічної діяльності у контексті розвитку системи освіти України, специфіку планування та реалізації цих планів, вимоги різних педагогічних спеціальностей до особистості майбутнього професіонала. В процесі формування інформаційного комплексу вирішувалися такі завдання:

– вивчення нормативних документів, що регламентують процес професійної педагогічної підготовки, а саме: навчання у закладах освіти та особливостей взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу;

– виявлення комплексу професійних завдань, найбільш типових проблемних педагогічних ситуацій, пов'язаних із процесом професійного розвитку та очікуваних труднощів;

– з'ясування індивідуальних професійно значущих якостей особистості студента певної педагогічної спеціальності, рефлексія рівня їхнього розвитку у себе.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

За результатами формувального експерименту зафіксовано статистично значущі позитивні зрушення, які відбулись після застосування визначених в авторській програмі сукупності методик і

процедур, об'єднаних у межах просвітницько-розвивальної тренінгової роботи, що забезпечують цілеспрямований вплив на структурні елементи функціонально-психологічної моделі професійного планування педагогічної діяльності. При цьому під функціонально-психологічною моделлю професійного планування розуміється цілеспрямований вплив на особистісні структурні компоненти професійного планування (рефлексивний, мотиваційний, операційний) з метою: формування внутрішньої психологічної позиції, що визначає позитивну спрямованість уявлень студента про себе як про суб'єкта професійного шляху, здатного з опорою на власний особистісний досвід та ресурс переборювати типові труднощі та бар'єри педагогічної діяльності, розвитку навичок самодіагностики проблем професійного розвитку і готовності до їхнього подолання, навичок педагогічної самоорганізації власної професійної активності у прогнозованих умовах реалізації професійної кар'єри.

Література

1. Buchinger L., Richter D., & Heckhausen J. (2022). The development of life goals across the adult life span. *The Journals of Gerontology: Series B*, 77(5), 905-915. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbab154>
2. Hirschi A., & Koen J. (2021). Contemporary career orientations and career self-management: A review and integration. *Journal of Vocational Behavior*, 12S, Article 103505. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103505>
3. Hoff K.A., Briley D.A., Wee C.J. M., & Rounds J. (2018). Normative changes in interests from adolescence to adulthood: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 144(4), 426-451.
4. Hoff K., Van Egdome D., Napolitano C., Hanna A., & Rounds J. (2022). Dream jobs and employment realities: How adolescents' career aspirations compare to labor demands and automation risks. *Journal of Career Assessment*, 30(1), 134-156. <https://doi.org/10.1177/1069072721102618>
5. Merino-Tejedora E., Hontangas P.M., & Boada-Grau J. (2016). Career adaptability and its relation to self-regulation, career construction, and academic engagement among Spanish university students. *Journal of Vocational Behavior*, 33, 92-102. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2016.01.005>
6. Tellhed U., Backstrom M., & Bjorklund F. (2018). The role of ability beliefs and agentic vs. communal career goals in adolescents' first educational choice. What explains the degree of gender-balance? *Journal of Vocational Behavior*, 104, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2017.09.008>